

РОЗДІЛ I

Економічна теорія та історія економічної думки

УДК 330.015

Стришенець Олена,
доктор економічних наук, професор, Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування;
м. Луцьк; e-mail: analyteconom@gmail.com

Новосад Оксана,
аспірант, Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування;
м. Луцьк; e-mail: ox_80@ukr.net

Коротя Мирослав,
аспірант, Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування;
м. Луцьк; e-mail: analyteconom@gmail.com
<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2018-02-7-12>

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ НА ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті з'ясовано суть та значення енергетичної безпеки в контексті Європейської інтеграційної політики, розглянуто діяльність газорозподільних підприємств України в умовах трансформаційних зрушень, обґрунтовано необхідність пріоритетності їх розвитку в напрямі Європейської пріоритетної співдружності, охарактеризовано основні тенденції протікання інноваційних конкуруючих інститутів на Європейському газовому ринку, з'ясовано розуміння інновацій функціонування газового Європейського ринку, уточнено можливі варіанти імплементації Європейського досвіду інноваційних механізмів на вітчизняному газовому ринку. Зроблено огляд інноваційних механізмів підвищення конкурентоспроможності енергетичного ринку Європи та запропоновано уніфіковане впровадження шляхів диверсифікації інноваційних заходів на газорозподільних підприємствах України.

Ключові слова: диверсифікація, інноваційні заходи, газовий ринок, конкурентоспроможні засади, еко-деструктивний вплив, трансформаційні зрушення, тарифоутворення.

Стришенець Елена,
доктор экономических наук, профессор, Восточноевропейский национальный
университет имени Леси Украинки,
кафедра аналитической экономики и природопользования,
г. Луцк; e-mail: analyteconom@gmail.com

Новосад Оксана,
аспірант, Восточноевропейский национальный
университет имени Леси Украинки,
кафедра аналитической экономики и природопользования;
г. Луцк; e-mail: ox_80@ukr.net

Коротя Мирослав,
аспірант, Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки, кафедра аналитической
экономики и природопользования;
г. Луцк; e-mail: analyteconom@gmail.com

ДИВЕРСИФИКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕРОПРИЯТІЙ НА ГАЗОРАСПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА

В статье раскрываются сущность и значение энергетической безопасности в контексте Европейской интеграционной политики, рассматривается деятельность газораспределительных предприятий Украины в условиях трансформационных сдвигов, обосновывается необходимость приоритетности их развития в направлении Европейского приоритетного сообщества, характеризуются основные тенденции протекания инновационных конкурирующих институтов на Европейском газовом рынке, выясняется понимание инноваций функционирования газового Европейского рынка, уточняются возможные варианты имплементации Европейского опыта инновационных механизмов на отечественном газовом рынке. Делается обзор инновационных механизмов повышения конкурентоспособности энергетического рынка Европы и предлагается унифицированное внедрение путей диверсификации инновационных мероприятий на газораспределительных предприятиях Украины.

Ключевые слова: диверсификация, инновационные мероприятия, газовый рынок, конкурентоспособные принципы, экодеструктивное влияние, трансформационные сдвиги, тарифообразования.

Strishenez Olena,
Doctor of Economics, Professor, Lesia Ukrainka Eastern European National University,
Department of Analytical Economics and Nature Management;
Lutsk; e-mail: analyteconom@gmail.com

Novasad Oksana,
Graduate student, Lesia Ukrainka Eastern European National University,
Department of Analytical Economics and Nature Management;
Lutsk; e-mail: ox_80@ukr.net

Corotyа Myroslav,
Graduate student, Lesia Ukrainka Eastern European National University,
Department of Analytical Economics and Nature Management;
Lutsk; e-mail: analyteconom@gmail.com

DIVERSIFICATION OF INNOVATIVE MEASURES AT GAS DISTRIBUTION COMPANIES OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN EXPERIENCE

The article revealed the essence and importance of energy security in the context of the European integration policy, reviewed the activities of gas distribution enterprises of Ukraine in conditions of transformational changes, the necessity of prioritizing their development towards European priority community, describes the main trends flow of innovative institutions competing in the European gas market, with 'innovation is found out understanding of the functioning of the European gas market, options specified implementation of European experience innovative mechanisms in the domestic gas market. The review of innovative mechanisms to improve the competitiveness of the energy market in Europe and proposed uniform implementation of innovative ways to diversify gas distribution activities at enterprises of Ukraine.

Key words: diversification, innovative measures, gas market, competitive principles, ecodesign impact, transformational shifts, tariff formation.

Постановка проблеми. Результативність діяльності газового сектору України напряму залежить від розвитку конкурентних відносин і меж інвестування в єдиний лібералізований Європейський ринок. Згідно з прогнозною оцінкою фахівців, обсяг світового попиту на природний газ зростатиме швидше, порівняно з попитом на нафту та вугілля, і збільшуватиметься в середньому на 55 %. Тому для України під час реформування газового ринку на інноваційних засадах українці потрібно дотримуватися європейського вектора розвитку. Однією з основних умов дотримання енергетично-газової безпеки є перехід від енергосировинних сценаріїв розвитку економіки до інноваційних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ціноутворення, інфраструктурного забезпечення, трансформаційних зрушень на вітчизняному газовому ринку займалися багато вчених, зокрема В. Базилевич, В. Брич, О. Дячук, Г. Филук та ін. Однак недостатньо висвітлено напрями поєднання реформаційних засад до інноваційних вимог світового газового ринку та врахування умов імплементації вимог європейського законодавства до структурних змін в Україні. Тому досвід діяльності Європейського газового ринку є надзвичайно корисним та необхідним при структуруванні газового сектору України на інноваційно-конкурентних засадах.

Виклад основного матеріалу. Газорозподільні підприємства України, будучи структурою нафтогазового комплексу, як і інші складники (видобування, зберігання та переробка газу), характеризуються високим рівнем регіонально-структурної монополізації. Станом на 30.09.2017 р., виходячи з даних Антимонопольного комітету України, серед 187 суб'єктів природних монополій зафіксовано 45 – із розподілу природного, нафтового газу; 2 – зі зберігання природного газу та 2 – із транспортування природного, нафтового газу [1].

До вагомих недоліків структури управління «Нафтогаз» України, що перешкоджає їй ефективно регулювати газовий ринок, слід віднести:

- невпорядкованість функціональних зобов'язань між інституційними установами (Кабінетом Міністрів, міністерствами);
- лобіювання владних кіл під час реалізації виборчого процесу членів наглядової ради.

Основними нормативно-правовими аспектами співпраці між Україною та Європейським Союзом є Енергетична хартія та договори й Меморандуми до неї, міжнародні конференції з питань енергетичної безпеки, Енергетичне співтовариство.

В енергетичному секторі країн Європи відбуваються структурні зміни, що дисбалансиують фактичне й реальне споживання енергоносіїв. На сьогодні світовий енергетичний баланс уключає близько 81 % нафти, газу й вугілля. Відповідно до прогнозів Всесвітньої Енергетичної Ради (ВЕР) за 2000–2030 рр., глобальне споживання енергії зросте на 55 % і капіталовкладення в енергетичну сферу збільшуватимуться. Одразу відчутним буде й зростання попиту на природний газ у середньому на 1,6 % за рік до 2035 рр. Зрештою, це спричинить заміну будь-яких напрямів виробничої діяльності в промисловості на природний газ. Водночас у Європі частка газу зросте до 2035 р. до 80 %, що спричинить збільшення видобутку сланцевого газу й формування світового інтегрованого газового ринку. Це пояснюється тим, що ЄС є найбільшим споживачем природного газу, причому зі зростаючою тенденцією попиту.

Газопостачання здебільшого здійснюється трубопровідним транспортом в умовах довгострокових контактів. Попри все, простежуємо збільшення оптових поставок СПГ. Україна через експлуатацію газопроводу «Леман-Європа» в обхід території залишається й надалі головним транзитером російського природного газу.

Тому формування європейського, газового ринку є однією з основних пріоритетів реалізації спільної енергетичної політики.

За її основу беруть антимонопольне інституційне забезпечення й організацію нормативно-правового забезпечення.

У напрямі організаційного забезпечення простежуємо регуляційні механізми з боку Ради ЄС, Європейської комісії, Європейського парламенту.

Відповідальною особою для уніфікованої політики є Єврокомісар. Функціонування газового Європейського ринку здійснюватиметься на базі традиційних нормативно-правових актів.

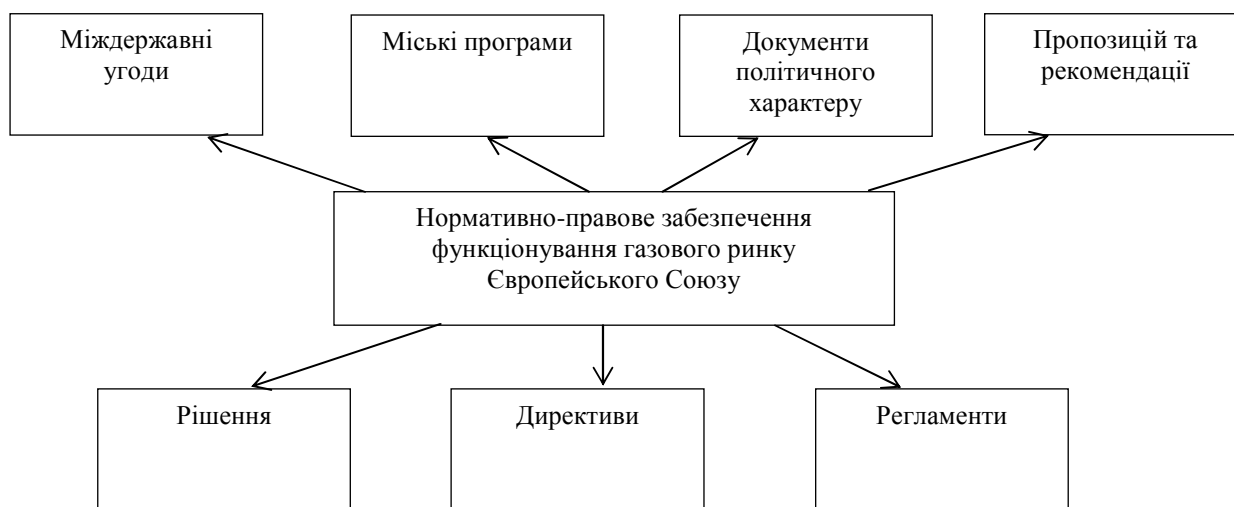

Рис. 1. Структура нормативно-правового забезпечення функціонування газового ринку Європейського Союзу [2]

Лібералізація нормативно-правового забезпечення Європейського газового ринку здійснюється за два етапи: реформування енергетичного (газового у т. ч.) ринку, удосконалення нормативного забезпечення. Щодо першого етапу відзначено, що важливості набуває певне конкурентне середовище, підвищення ефективності, прозоре ціноутворення та підвищення якості транспортування. Надалі передбачено лібералізацію енергетичного сектору через документообіг та розгалужену енергетичну інфраструктуру й створення регуляційного органу національного масштабу.

Під ринком природного газу ЄС розуміємо сукупність регульованих і нерегульованих секторів, сферу підпорядкування державного впливу на операторів магістральних газорозподільних систем, ремонту, технічного обслуговування. Основними болючими питаннями залишаються тарифи на транспортування газу, інвестиції, удосконалення газових мереж. Тому Європейський газовий ринок трактуємо як сукупність розподільних регіональних ринків, об'єднанню яких перешкоджають такі бар'єри: відсутність єдиної системи управління потоками газу в умовах лібералізованого ринку та єдиної системи оплати за доступ до газорозподільної системи інших (третіх) сторін і технічні відмінності серед газових мереж країн ЄС.

Динаміка споживання традиційних джерел енергії та цілі енергетичної політики ЄС засвідчили необхідність реформування газового сектору за трьома основними напрямками, такими як:

- 1) демонополізація газового сектору через його структурні зміни;
- 2) зменшення імпортозалежності та стимулювання власного видобутку й підвищення енерго-ефективності;

3) зниження екодеструктивного впливу на середовище.

До ознак національних газових систем країн Європейського Союзу можна віднести:

– монополізований тип ринку й наявність розгалуженої інфраструктури регулювання державних та недержавних органів;

– обмеження конкуренції в газопостачанні через домінування єдиного газового центру постачання;

– складну ієрархічну структуру регулювання різноманітних секторів постачання;

– хаотичний процес лібералізації ринку через неоднорідність відкритості економік країн;

– специфічні особливості в управлінні регіональних газових ринків;

– механізм формування ціноутворення на основі зростання попиту на альтернативні види енергії;

– недостатню системність в інтегруванні енергомереж у середині Європейського Союзу.

Формування єдиного газового ринку країн ЄС ґрунтується на політиці змішаного типу через поєднання державного й приватного секторів. Окрім того, ураховано специфіку економіки кожної країни. Унаслідок таких дій удалося зменшити вагу постачальників, імпортерів, запровадивши, окрім цього, доступ третьої сторони до газопостачання. Загалом, до базових принципів інноваційної політики варто віднести:

– підтримання конкурентних засад;

– захист інтересів споживачів;

– принцип «подвійного бар'єру»;

– принцип «взаємної ввічливості»;

– принцип «невтручання».

Реалізація наведених принципів є невід'ємною політикою екологізації Європейського простору, де обов'язковою складовою частиною є заміщення вуглецевих видів палива на альтернативні, зменшуючи при цьому екодеструктивний вплив.

Серед країн, які включені до системи трансформування газового ринку, належать Великобританія, Польща, Литва, Німеччина, Чехія, Сербія.

Співпраця України з ЄС дала змогу досягти додаткових можливостей для інтегрування вітчизняного газового сектору. Ключовою подією, яка цьому сприяла, стало підписання Україною та ЄС договору 1 лютого 2011 р. про заснування Енергетичного Співтовариства, що забезпечило нашій державі консультування й допомогу в розробці сучасної моделі енергетичних ринків й ефективної нормативно-правової бази. Окрім зазначеного, важливим договором до Енергетичної хартії, ратифікованим після 1 січня 2015 р., стало прийняття зобов'язань щодо захисту іноземних інвестицій. У результаті цього, у березні 2015 р. Кабінетом Міністрів України затверджено план реформування газового сектору, згідно з яким відбудеться уніфікація корпоративного управління ОЕСР до структури управління компанії «Нафтогаз», де вагомим аспектом буде надання кредиту для модернізації газогону «Уренгой-Помари-Ужгород».

Важливими подіями, що матимуть подальший вплив на функціонування ГТС України та перебувають у площині обсягів споживання газу до власного видобутку, є енергетична політика ЄС щодо зменшення споживання газу з викопних джерел і збільшення його отримання за рахунок відновлювальних джерел. Результат такої політики – затвердження ЄС «Енергетичної Дорожньої Карти – 2050» («Energy Roadmap 2050»), де запропоновано шляхи зниження викидів парникових газів на умовах надійності й конкурентоспроможності. Окрім того, запропоновано п'ять можливих сценаріїв реформування газового ринку на інноваційно-конкурентних заходах: підвищення енергоефективності й енергозбереження, підвищення частини ВДВ у загальному енергобалансі та диверсифікація джерел постачання [4].

Важливим інноваційним заходом, що міг би бути адаптований до українських реалій, є досвід ЄС із зонування внутрішнього ринку газу та регіональних підзон із наявними тарифами на кожному «вході-виході» й функціонуючим віртуально-ліквідним хабом у кожній зоні. Транспортування газу та тарифікації з кожної зони займається оператор ГТС, який суттєво обмежує монопольний вплив. Ще одним позитивним рішенням використання досвіду є заборона вкладання інвестицій компаній країн, що не є членами ЄС. Це дає можливість розподілити потоки газу між альтернативними транзитними шляхами.

На сьогодні при погодженні з Енергетичною хартією розглядають три інноваційні шляхи диверсифікації енергетичної політики України, на які впливають такі вагомні обставини:

1) внутрішня кон'юнктура ринку: ціна, динаміка попиту на газ, ступінь повноцінності газового ринку країни, імовірність створення Східноєвропейського газового хабу;

2) імовірна тенденція подальшої залежності від транзитних поставок Російської Федерації для споживання ЄС.

Тому першим етапом підвищення результативності діяльності ГТС є спеціальний механізм регулювання прозорого доступу до ГТС у середині країни за допомогою аукціонного відбору замовлення потужностей, які знайшли відображення в Кодексі газотранспортної системи.

Другим етапом має стати доступ до транскордонних переходів від Європи до України через можливість «Нафтогазу» України надавати права користування вільними потужностями на добовій основі.

Третім етапом має стати підвищення власної енергетичної безпеки та зменшення залежності від російського газу. Основним аспектом реалізації цього етапу повинно стати спільне використання української газотранспортної системи із союзниками ЄС та зменшення вектора транспортування російського газу на його східні території. Загалом упровадження інноваційних заходів нафтогазового комплексу сприятимуть два основні способи, запропоновані Європейським Союзом:

- відокремлення власності газорозподільних систем країни;
- створення незалежного оператора системи з транспортування газу.

До уваги, за рекомендації Європейського Союзу, слід брати ефективність експлуатації, інвестиції, простоту використання, подальшу реструктуризацію та можливість розширення дольової участі.

Окрім того, задля ефективного впровадження інноваційно-диверсифікованих заходів в Україні варто задовольнити чимало внутрішніх потреб, зокрема розвиток і впровадження таких, як новітні технології із подальшим транспортуванням газу; підтримка політика ЄС щодо диверсифікації оновлених методів постачання й видобутку нетрадиційних джерел газу; політичне спрямування щодо диверсифікації ринків збуту й маршрутів газового транспортування; стратегічні послуги ЄС щодо уточнення частки газу в загальному споживанні енергії та популяризації розуміння країнами щодо зменшення викидів до 80 %; розробка спеціальних механізмів для отримання доступу до ГТС; забезпечення спільного використання української газотранспортної системи й отримання контролю над транскордонними переходами між Україною та Європою. Важливим інструментом ефективності газового ринку має стати економічно обґрунтоване ціноутворення та об'єктивні програми доступності споживачів через субсидіювання.

Висновки. Отже, диверсифікація інноваційних заходів на газорозподільних підприємствах країни в контексті європейського досвіду має комплексне призначення свого рішення. До очікуваних результатів слід віднести інтегрування в єдиний енергетичний простір; імплементацію нормативно-правового забезпечення, зменшення імпортозалежності та стимулювання внутрішнього видобутку газу країнами, упровадження лібералізації регіональних газових ринків.

Джерела та література

1. Архипов Н. А. Газовый рынок Европы: утраченные иллюзии и робкие надежды / Н. А. Архипов, Ю. В. Галкин, А. А. Галкина та др.; под ред. В. А. Кулагина, Т. А. Митровой. Москва: НИУ ВШЭ-ИНЭИ РАН, 2015. 86 с.
2. Брич В., Федірко М. Регулювання діяльності підприємств природних монополій в умовах співпраці України з європейським енергетичним співтовариством. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Vtneu_2013_3_5%20(1).pdf.)
3. «Газпром» выходит из корзины нефтепродуктов. *Коммерсантъ*. 14.04.2016. URL: hht://www.komersant.ru/20c/2963025.
4. Павлов К. В., Коротя М. І. Державне регулювання та нормативне забезпечення діяльності газорозподільних підприємств в Україні. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (16–17 трав. 2017 р.) Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2017. С. 706–708.
5. Павлов К. В., Коротя М. І. Шляхи забезпечення енергоефективного будівництва на регіональних ринках нерухомості. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*: журнал/уклад. Любов Григорівна Ліпич, Мирослава Богданівна Кулинич. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. № 1 (9). С. 109–116.
6. Ринок газу ЄС: стан і тенденції розвитку. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD102_ukr_1.pdf
7. Стрішенець О. М., Ліщук В. І., Єлісеєва Л. В. Економічна теорія: [навч. посіб.] (гриф МОН, лист від 29.01.2013). Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2014. 206 с.
8. Стрішенець О. М., Новосад О. В. Особливості функціонування інновацій в діяльності газорозподільних підприємств. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали Міжнар. наук. практ. інтернет-конф., 7 груд. 2017. № 1(9). С. 76–87.

References

1. Arkhipov, N. A., & Galkin, Yu. V., & Galkina, A. A. (2015). Gazovyy rynek Yevropy : utrachenyye illyuzii i robkiye nadezhdy [Europe's gas market: lost illusions and timid hopes]. M.: NIU HSE-INEI RAS [in Russian].
2. Brich, V. & Fedirko, M. (2013). Rehulyuvannya diyal'nosti pidpryyemstv pryrodnykh monopoliy v umovakh spivpratsi Ukrayiny z yevropeys'kym enerhetychnym spivtovarystvom [Regulation of activity of enterprises of natural monopolies in the conditions of cooperation of Ukraine with the European energy community] Retrieved from file:///C:/Users/admin/Downloads/ Vtneu_2013_3_5% 20 (1) .pdf.) [in Ukrainian].
3. Gazprom vykhodit iz korziny nefteproduktov [Gazprom leaves the basket of oil products]. *Komersant' - Komersant*. Retrieved from hht: //www.komersant.ru/20c/2963025 [in Russian].
4. Pavlov, K. V., & Korotyia, M. I. (2017). Derzhavne rehulyuvannya ta normatyvne zabezpechennya diyal'nosti hazorozpodil'nykh pidpryyemstv v Ukrayini [State regulation and normative provision of activity of gas distributing enterprises in Ukraine]. *Materialy KHIU Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi aspirantiv i studentiv «Moloda nauka Volyni : priorytety ta perspektivy doslidzhen'» – Materials of XIU International scientific-practical conference of post-graduate students and students «Young science of Volhynia: priorities and prospects of research»* . Lutsk : SNU named after Lesia Ukrainka, 706–708 [in Ukrainian].
5. Pavlov, K. & Korotyia, M. I. (2017). Shlyakhy zabezpechennya enerhoefektyvnoho budivnytstva na rehional'nykh rynkakh nerukhomosti [Ways of providing energy efficient construction on the regional real estate markets] L. G. Lypych, & M. B. Kulinich (Eds.) *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky – Economic Journal of the Lesia Ukrainki Eastern European National University*, 1 (9), 109–116 [in Ukrainian].
6. Rynok hazu YES: stan i tendentsiyi rozvytku [EU gas market: state and development trends] Retrieved from http://old.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD102_eng_1.pdf [in Ukrainian].
7. Strishenez, O. M., & Lischuk, V. I., & Yeliseyeva, L. V. (2014). *Ekonomichna teoriya [Economic theory]*. Lutsk: SNU named after Lesia Ukrainka [in Ukrainian].
8. Strishenez, O. M., & Novosad, O. N. (2017). Osoblyvosti funktsionuvannya innovatsiy v diyal'nosti hazorozpodil'nykh pidpryyemstv [Features of the functioning of innovations in the activity of gas distributing enterprises]. *Aktual'ni problemy upravlinnya sotsial'no-ekonomichnyimi systemamy: materialy Mizhnarodnoyi nauk. prakt. internet-konf. – Current problems of management of socio-economic systems: materials of the International Science. practice Internet Conference*, 1 (9), 76–87 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2018 р.